

ทางรอดของประเทศไทย ปลดปล่อยวิญญาณ ออกจากหม้อสุจริตสำนึกใหม่

๑ พลังนิวเคลียร์ทางจิตสำนึก

ถ้าจะถามว่า ท่ามกลางการติดอยู่ในสภาวะวิกฤติอันสลับซับซ้อนจนมองไม่เห็นทางว่าจะแหวกออกมาได้อย่างไร อะไรจะเป็นพลังที่แรงที่สุดที่จะทำให้เราหลุดออกมาได้ ตอบว่าคือพลังแห่งจิตสำนึก ไม่มีอะไรที่จะให้พลังแรงเท่าพลังแห่งจิตสำนึก จะเป็นจิตสำนึกของบุคคล ของชุมชน ของคนทั้งประเทศ หรือของมนุษยชาติก็ตาม

พลังนิวเคลียร์เป็นพลังมหากาฬทางกายภาพเพียงใด พลังจิตสำนึกก็เป็นพลังทางจิตอันมหากาฬของมนุษย์ ยิ่งกว่าพลังนิวเคลียร์ เพราะจิตมีอำนาจเหนือวัตถุ ขณะที่มนุษยทั่วโลกมีปัญหาในชีวิตและปัญหาการอยู่ร่วมกันที่เรียกว่าสังคม ที่เรียกว่าวิกฤติการณ์ทางสังคม (social crisis) อันเป็นปัญหาเชิงโครงสร้างซึ่งซับซ้อนและยังมองไม่เห็นทางออกกันอยู่นั้น เบื้องลึกที่สุดน่าจะต้องเป็นการสร้างจิตสำนึกใหม่ (New Consciousness)

อัลเบิร์ต ไอน์สไตน์ เคยกล่าวไว้ว่า

“We shall need a radically new manner of thinking if mankind is to survive”

“เราต้องการวิถีคิดใหม่โดยสิ้นเชิง ถ้ามนุษยชาติจะอยู่รอดได้”

ตามนี้หมายถึงว่า ถ้ามนุษยชาติยังมีวิถีคิดแบบเก่า ๆ ก็คงจะไม่รอดพ้นจากสถานะวิกฤติ วิถีคิดขึ้นกับวิญญาณ (consciousness) หรือขอบเขตของการรับรู้ หรือสำนึกของการรับรู้ที่ในที่นี้บางครั้งเรียกว่าจิตสำนึกหรือจิต จิตของหาก จิตของตะกวด จิตของแมว จิตของช้าง ก็กำหนดวิถีคิดของหาก ของตะกวด ของแมว และของช้าง จะเป็นอื่นไปไม่ได้นอกจากอยู่ภายในขอบเขตของจิตนั้น ๆ

แต่จิตของมนุษย์แตกต่างไปจากจิตของสัตว์ดังกล่าวข้างต้นที่แตกต่างกันอย่างสุดหล้าฟ้าเขียว ตั้งแต่จิตที่คล้ายสัตว์ไปจนถึงจิตของพระพุทธเจ้า จิตของพระเยซูคริสต์ จิตของพระมะหะหมัด จิตของมหาตมะคานธี จิตของไอน์สไตน์ เป็นต้น

จิตสำนึกที่เล็กก็คิดได้เล็ก ๆ จิตสำนึกที่ใหญ่ก็คิดได้ใหญ่ ๆ และจิตที่ใหญ่มีศักยภาพอย่างไม่มีที่สิ้นสุด มนุษย์สามารถขยายจิตสำนึกได้ จิตสำนึกใหม่หมายถึงจิตสำนึกใหญ่ การสร้างจิตสำนึกใหม่จึงน่าจะเป็นทางรอดของมนุษย์ เพราะทำให้มีวิถีคิดใหม่โดยสิ้นเชิงได้อย่างที่ไอน์สไตน์ว่าไว้

๒

วิญญาณไทยถูกสะกดอยู่ในหม้อ

ในทางไสยศาสตร์มีความเชื่อและพิธีกรรมที่จับวิญญาณไปขังไว้ในหม้อ ไปผูกไปเกิดไม่ได้ มีความทุกข์ความบีบคั้น ติดอยู่ในที่คับแคบ รับรู้โลกข้างนอกหม้อไม่ได้ คนไทยเหมือนมีวิญญาณที่ถูกขังไว้ในหม้อ วิญญาณในที่นี้หมายถึงจิต หรือการรับรู้และความรู้สึกนึกคิด

จิตถูกสะกดอยู่ในที่แคบ ในขณะที่ความเป็นจริงเปลี่ยนแปลงไปมาก สังคมใหม่มีความเชื่อมโยงยาวไกล มีหลายมิติ สลับซับซ้อน และเคลื่อนไหว เปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว เรียกว่าเป็นสภาพ “จิตเล็กในสังคมใหญ่” หรือ Micro-mind ใน Macro-world เมื่อจิตเล็กก็รับรู้ได้น้อย คิดได้น้อย ไม่รู้ ความเป็นจริงใหม่ เมื่อไม่รู้ความจริงก็ทำให้ถูกต้องไม่ได้ เมื่อทำถูกต้องไม่ได้ก็วิฤกฤติ

อะไรที่จับวิญญาณคนไทยไปขังไว้ในหม้อ หม้อไสยศาสตร์ใช้ “อำนาจ” มนต์และพิธีกรรมจับวิญญาณใส่หม้อ ในสังคมก็มี “อำนาจ” ที่อาจจองจำจิตของผู้คนไว้ในภพภูมิบางอย่าง จิตของคนเติบโตขึ้นมาท่ามกลางสิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรม วัฒนธรรมคือความเชื่อและการปฏิบัติร่วมกันของสังคมหนึ่งๆ อันหล่อหลอมจิตของคน que เติบโตมาในวัฒนธรรมนั้นๆ การหล่อหลอมจิตของคนในสังคมทำในหลายรูปแบบ เช่น พิธีกรรม ศาสนา การศึกษา การเขียนประวัติศาสตร์ วรรณกรรม เพลง กวีนิพนธ์ สุภาสิต และการโฆษณูผู้ที่ทำนอกกรอบที่กำหนดไว้ในรูปต่างๆ

แม้สังคมไทยจะมีวัฒนธรรมที่ดีหลายอย่าง แต่สิ่งที่เสมือนไวรัสร้ายที่เกาะอยู่ในวิถีชีวิตของไทยคือ “วัฒนธรรมอำนาจ” การคิดเชิงอำนาจแฝงอยู่ทุกแห่งหน เช่น ในตัวเราเอง ในครอบครัว ในโรงเรียน ในมหาวิทยาลัย ในวงการศาสนา ในระบบราชการ ในระบอบการเมือง

การคิดเชิงอำนาจแทนที่จะคิดเชิงปัญญาทำให้จิตเล็ก การรับรู้สั้นรู้แคบ เอาตัวเป็นศูนย์กลาง ขาดจิตสำนึกทางความยุติธรรม มีความบีบคั้นใช้อารมณ์มากกว่าใช้ความจริง กล่าวหากันอย่างง่าย ๆ โดยไม่ยึดถือความจริงและความยุติธรรมเป็นที่ตั้ง นิินหาว่าร้าย ขัดแย้งกันสูง ขาดความสุขและความสร้างสรรค์จากการทำงานร่วมกัน การทำงานได้ผลน้อย จึงสะสมปัญหาไปสู่วิฤกฤติ

สิ่งที่หล่อหลอมอันสะกดวิญญาณไว้คือให้ยอมรับ “อำนาจตามแนวตั้ง” เกิดวัฒนธรรมอุปถัมภ์หรือฟุ้งฟิง คนที่มีอำนาจเหนือกว่าเป็นคนมีบุญ คนที่ต่ำกว่ามีบาป คนจนคนเล็กคนน้อยไม่มีศักดิ์ศรีและคุณค่าความเป็นคน

หรืออาจคิดว่าเป็นคนเลวคนทำบาปไว้ จึงจนไม่มีวาสนาบารมี ส่วนคนมีอำนาจนั้นเป็นคนที่สะสมความดีเอาไว้ จึงมีอำนาจวาสนาบารมี

การคิดอย่างนี้ทำให้สังคมไทยเป็นสังคมที่เกลียดคนจน ทำให้ชาติ ศีลธรรมพื้นฐานอย่างร้ายแรงคือ การเคารพศักดิ์ศรีและคุณค่าความเป็นคน ของคนทุกคนอย่างเท่าเทียมกัน โดยเฉพาะคนเล็กคนน้อย คนยากคนจน

การเคารพศักดิ์ศรีและคุณค่าความเป็นคนของคนทุกคนอย่างเท่าเทียมกันเป็นฐานของความเสมอภาค ภารดรภาพ ประชาธิปไตย การคำนึงถึงสิทธิมนุษยชน ความเท่าเทียมกันระหว่างหญิงกับชาย ความยุติธรรมในสังคม และสิ่งดีงามอื่นๆ เมื่อชาติศีลธรรมพื้นฐานนี้เป็นปกติวิสัยอย่างซึ้งลึกเสียแล้ว การสอนวิชาศีลธรรมจึงไม่ได้ผล เพราะสิ่งที่หล่อหลอมทางจิตใต้สำนึกมีพลังมากกว่า แม้แต่พระที่วัดก็มองแม่ชีเป็นคนทำครัวหรือคนรับใช้เท่านั้น

การพัฒนาเศรษฐกิจก็ไปเอาของคนจนมาให้คนรวยอย่างไม่ได้คิดว่าผิดศีลธรรม แถมคนที่รวยแบบนี้ยังมีอำนาจวาสนา ได้รับการยกย่องโดยสังคม

กฎหมายที่ตราขึ้นไว้ก็เข้าข้างคนรวยมากกว่าคนจน จะเห็นได้ว่าอำนาจเข้าไปเป็นโครงสร้างทางความคิดและโครงสร้างทางสังคมเลยทีเดียว จึงหนักแน่นรุนแรงคงทนยิ่ง

พุทธศาสนาที่เน้นความเสมอภาคและภารดรภาพ เมื่อเข้ามาสู่ประเทศไทยซึ่งมีโครงสร้างอำนาจ ก็โดนโครงสร้างทางอำนาจเข้าครอบ การปกครองคณะสงฆ์ก็ใช้ระบบราชการซึ่งเป็นระบบอำนาจ และมีระบบสมณศักดิ์ตามระบบอำนาจแนวดิ่ง ทำให้แม้แต่พระสงฆ์ก็คิดเชิงอำนาจ การพระศาสนาจึงอ่อนแอ

ที่โรงเรียนครูก็ใช้อำนาจกับนักเรียน และโรงเรียนก็แยกตัวจากชาวบ้าน โรงเรียนมีเกียรติ แต่ชาวบ้านไม่มีเกียรติ โรงเรียนก็เลยกลายเป็นที่หล่อหลอมการเสียศีลธรรมมากขึ้น เป็นการตอกย้ำให้ชาติการเคารพศักดิ์ศรีและคุณค่าความเป็นคนของคนเล็กคนน้อย คนยากคนจน บนโครงสร้าง

ของการขาดศีลธรรมเชิงสถาบัน การสอนวิชาจริยธรรมจึงไม่ได้ผล

ในมหาวิทยาลัยความคิดเชิงอำนาจก็ดำรงอยู่ทั่วไป ยังขาดวัฒนธรรมความรู้ จึงไม่เป็นชุมชนวิชาการที่ใฝ่ความรู้ ค้นคว้าวิจัยให้แตกฉาน ฉะนั้น แม้มีโครงสร้างทางการศึกษาใหญ่โต วัฒนธรรมอำนาจก็ไม่ทำให้เกิดความเข้มแข็งทางปัญญา

ปัญหาความยากจนแก่เท่าไรๆ ก็ไม่สำเร็จ เพราะมีวิถีที่ผิดเกี่ยวกับคนจน เป็นมิชฌานิติ โดยคิดว่าความจนเกิดจากปัญหาของคนจน เช่น เป็นคนไม่ดี เป็นคนโง่ เป็นคนที่ทำบาปไว้เมื่อชาติแต่ปางก่อน แต่ที่จริงความยากจนเป็นปัญหาเชิงโครงสร้าง และโครงสร้างที่ลึกที่สุดคือการเกลียดคนจน เพราะเมื่อสังคมเกลียดคนจนเสียแล้วจะแก้ปัญหาคือคนจนได้อย่างไร เพราะจะทำอะไรๆ ย่อมมีอคติต่อคนจน เช่น กฎหมาย การใช้ทรัพยากร แนวทางการพัฒนา และนโยบายสาธารณะต่างๆ จะเห็นว่า การที่แก้ปัญหาคือคนจนไม่ได้ ล้วนโยงมาหาการขาดศีลธรรมพื้นฐานคือการเคารพศักดิ์ศรีและคุณค่าความเป็นคนของทุกคนทั้งสิ้น

ข้าราชการและนักการเมืองก็อยู่ในวัฒนธรรมอำนาจ มุ่งใช้อำนาจมากกว่าเรียนรู้ให้เกิดความรู้ ในสังคมสมัยใหม่ที่ซับซ้อนยากแก่ความเข้าใจ ถ้าไม่มีวัฒนธรรมความรู้ก็จะยิ่งขาดฐานความรู้จริง (knowledge-based) ในการปฏิบัติงาน การทำงานโดยไม่มีฐานอยู่ในความรู้ก็ไม่ได้ผล ระบบการเมืองและระบบราชการมีความสูญเสียเปล่ามาก ทำงานไม่ค่อยได้ผล เพราะใช้วัฒนธรรมอำนาจแทนที่จะใช้วัฒนธรรมความรู้ บ้านเมืองจึงวิกฤติขึ้นเรื่อย ๆ

ในสื่อสารมวลชนก็ปรากฏวัฒนธรรมอำนาจชัดเจน ใช้ความเห็นมากกว่าความรู้ และเป็นความเห็นของผู้มีอำนาจและเกี่ยวข้องกับผู้มีอำนาจมากกว่าที่จะสนใจรายงานเรื่องคนเล็กคนน้อย คนยากคนจน นี่ก็มาจากวัฒนธรรมนิยมผู้มีอำนาจมากกว่านิยมคนเล็กคนน้อย คนยากคนจน

การหลอหลอมให้ยอมรับนับถือในอำนาจวาสนาบารมีของผู้มีอำนาจ

อาจมีประโยชน์ในการปกครองชั่วระยะ แต่ในระยะยาวแล้วจะทำร้ายให้สังคมไทยอ่อนแอและหมดภูมิคุ้มกันอย่างรุนแรงยิ่ง เมื่อผู้มีอำนาจนำในทางที่ไม่ถูกต้อง เช่น การนิยมความหรูหรา ฟุ่มเฟือย นิยมใช้ของนอก สังคมไทยทั้งหมดก็ลู่ตาม แทนที่จะคิดได้ว่าอะไรควรอะไรไม่ควร

การนิยมของนอกกลายเป็นสิ่งที่แก้ไม่หายสำหรับคนไทย และก่อให้เกิดความหายนะทางเศรษฐกิจ ในช่วงที่ผ่านมามีปรากฏให้เห็นชัดเจนว่าคนมีอำนาจข้างบนโกงกินกันอย่างมโหฬาร เป็นพันเป็นหมื่นล้าน เพราะการยอมรับนับถือผู้มีอำนาจว่าเขาเป็นคนดี มีความถูกต้อง

ขณะนี้ต่างประเทศมีอำนาจมาก วัฒนธรรมยอมรับผู้มีอำนาจก็ทำให้คนไทยเห็นดีเห็นงามตามฝรั่งไปหมด ทั้งแนวคิดและค่านิยม แทนที่จะคิดได้เองอย่างอิสระ และคิดให้ดีกว่าฝรั่ง ก็ได้แต่ตามเขาไปทั้งหมด ฝรั่งไม่ได้ดีไปหมดทุกอย่าง หลายอย่างของไทยดีกว่าฝรั่ง แต่เราก็กังไปเพราะไปสยบยอมและคิดฟุ้งฟ้างฝรั่งไปเสียทั้งหมด แม้แต่แค่จะเอาอุจจาระออกจากท้องของคนไทยในกรณีที่ท้องผูก ก็ต้องไปเสียเงินให้ฝรั่งโดยซื้อยาถ่ายมาจากต่างประเทศเป็นต้นๆ ครั้งกรุงสุโขทัยเราไม่เคยต้องเสียเงินให้ต่างชาติในเรื่องเช่นนี้

บัดนี้เรามีระบบการศึกษาที่ใหญ่โต แต่ถามว่าศึกษาไปแล้วฟุ้งตนเองได้มากขึ้นหรือน้อยลง ถ้าตอบว่าน้อยลง แล้วเราศึกษาไปทำไม หรือการศึกษาไม่เคยตั้งใจเรื่องการศึกษาเพื่อฟุ้งตนเอง ก็เลยโดนวัฒนธรรมฟุ้งฟ้างไปเสียจนสุดโต่ง วิธีการพัฒนาเศรษฐกิจของเราจึงเป็นวิธีการพัฒนาแบบฟุ้งฟ้างต่างชาติ แทนที่จะฟุ้งตนเองและทำตนเองให้แข็งแรง ฉะนั้น แม้พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ จะทรงรับสั่งเกี่ยวกับเศรษฐกิจฟุ้งตนเองเท่าใด ๆ และแม้จะทรงพระราชนิพนธ์ “พระมหาชนก” เพื่อชี้้นำการดำเนินชีวิตแห่งการฟุ้งตนเองและวิริยะ ก็ยังยากที่จะหันหลังคมไทยไปสู่การฟุ้งตนเอง เพราะพลังแห่งการล่อหลอมให้อยู่ในวัฒนธรรมอุปถัมภ์และฟุ้งฟ้างมาเนิ่นนานมีพลังแรงมาก

วิญญานที่ถูกขังไว้ในหม้อย่อมมีข้อจำกัดรอบด้าน ทำให้ประเทศ

อ่อนแอและหมดภูมิคุ้มกัน เกิดวิกฤติ และหาทางออกจากวิกฤติไม่พบ จนกว่าจะปลดปล่อยวิญญานออกจากหม้อไปสู่ความเป็นไทและศักยภาพใหม่

๓ จิตสำนึกใหม่

ในเมื่อจิตสำนึกอันถูกจำกัดอยู่ในที่แคบหรือถูกสะกดอยู่ในหม้อด้วย วัฒนธรรมอำนาจ รับรู้และคิดได้จำกัด เป็นจิตเล็กอันทำให้เผชิญการเปลี่ยนแปลงไม่ได้ และก่อให้เกิดวิกฤติขึ้น จึงควรปลดปล่อยวิญญานออกจากหม้อไปสู่ภพภูมิใหม่แห่งความเป็นไท หลุดพ้นจากความครอบงำ เป็นอิสระ สามารถรับรู้ได้ตามความเป็นจริง คิดได้โดยอิสระ

การรับรู้ได้ตามความเป็นจริงอันเป็นฐานคิดและคิดได้โดยอิสระ ทำให้จิตใหญ่ หรือเกิดจิตสำนึกใหม่ (New Consciousness) จิตที่เป็นไท หรือจิตใหญ่ หรือจิตสำนึกใหม่ มีลักษณะคุณสมบัติและผลอย่างน้อย ๘ ประการ ดังต่อไปนี้

๑. มีศักยภาพในการเรียนรู้สูงสุด

ความสามารถในการเรียนรู้ขึ้นกับอิสรภาพ คนที่ถูกจองจำ บีบบังคับ เป็นทาส อยู่ในใต้อุ้งเผด็จการ หรือใต้อำนาจด้วยประการทั้งปวง เรียนรู้ได้น้อย ความเป็นไทหรืออิสรภาพทำให้เรียนรู้ได้มาก มนุษย์เป็นสัตว์ที่มีศักยภาพในการเรียนรู้สูงยิ่ง สามารถเรียนรู้ให้บรรลุอะไรก็ได้ การเรียนรู้จึงเป็นสิ่งที่ประเสริฐที่สุดของมนุษย์ ฉะนั้น จิตใจที่เป็นไทหรือเป็นอิสระจึงสำคัญยิ่งในการทำให้มนุษย์มีศักยภาพในการเรียนรู้สูงสุด

๒. เข้าถึงความจริง

เมื่อสามารถเรียนรู้ได้ด้วยความเป็นไทก็เข้าถึงความจริงได้

ตระหนักรู้ธรรมชาติทั้งในตัวและนอกตัวตามความเป็นจริง ธรรมชาติทั้งในตัวและนอกตัวเชื่อมโยงเป็นหนึ่งเดียวและใหญ่โตไม่มีที่สิ้นสุดทั้งสากลจักรวาลและยิ่งกว่านั้น

เมื่อมนุษย์เข้าถึงความจริงอันยิ่งใหญ่นี้มากเท่าไร จิตยิ่งออกจากความคับแคบในตัวเองไปเชื่อมกับธรรมชาติที่ยิ่งใหญ่ เป็นไทหรือมีอิสระยิ่งขึ้น เกิดความรู้สึกสัมผัสอันประณีต ซึ่งอธิบายไม่ถูก เป็นทิพย์สัมผัส เกิดการเรียกขานว่าเข้าถึงพระผู้เป็นเจ้า เพราะพระผู้เป็นเจ้าคือธรรมชาติที่ยิ่งใหญ่ที่สุด ทางพุทธเรียกว่าวิมุตติ หรือปัญญา หรือการหลุดพ้นจากอวิชชาหรือความไม่รู้ คือไม่รู้หรือเข้าใจไม่ถึงความจริง การเข้าถึงความจริงคือปัญญา ทำให้จิตมีคุณสมบัติใหม่ดังข้อที่จะกล่าวต่อไป

๓. บรรลุความงาม

ความงามเกิดจากความเป็นทั้งหมด (Totality) ดอกไม้จะงามหรือผู้หญิงจะสวยก็เพราะความเป็นทั้งหมด ไม่ใช่เพราะส่วนแยกย่อย เช่นว่าประกอบด้วยไฮโดรเจน ออกซิเจน ไนโตรเจน ฟอสฟอรัส หรือตับไตไส้พุง เมื่อจิตเข้าถึงความจริงแห่งความเป็นทั้งหมดของธรรมชาติในตัวและนอกตัว ดังกล่าวในข้อ (๒) ข้างต้น ก็จะประสบความงามอันลึกล้ำของธรรมชาติทั่วทุกหนทุกแห่ง ยังให้เกิดปีติปราโมทย์เป็นปกติวิสัยของจิต

๔. เกิดมิตรภาพอันไพศาล

มิตรหรือเมตตาเป็นสภาพจิตที่เป็นมิตรต่อสรรพสิ่ง เพราะการเข้าถึงความจริงว่าสรรพสิ่งล้วนเป็นหนึ่งเดียวกัน เราเมตตาต่อตัวเราเองเท่าใด เราก็เมตตาต่อสรรพสิ่งได้เท่านั้น เพราะสรรพสิ่งกับตัวเราเป็นหนึ่งเดียวกัน การเข้าถึงความจริงจึงนำไปสู่มิตรภาพอันไพศาลด้วยประการฉะนี้

จิตใจที่มีมิตรภาพอันไพศาลก่อให้เกิดความชุ่มเย็นเป็นสุขทั้งภายในและภายนอก สิ่งที่ตามมาคือการเคารพศักดิ์ศรีและความเป็นคนอย่างเสมอภาค ซึ่งเป็นศีลธรรมพื้นฐานอันจักนำไปสู่ความสุจริตยุติธรรม

๕. มีความสุขเหลือหลาย

การเข้าถึงความจริง การบรรลุความงาม และการเกิดมิตรภาพอันไพศาล ทำให้มีความสุขเหลือหลาย เป็นความสุขอันประณีตลึกซึ้ง มีความสมบูรณ์ในตัวเอง ไม่เป็นโรคพร่องที่ต้องการของภายนอกมาเติม เช่น ยาเสพติด ความฟุ้งเฟ้อ หรือความรุนแรง จึงสงบและสันติ อิศราภาพ ปัญญา ความสุข และสันติ จึงเป็นเรื่องเดียวกันด้วยประการฉะนี้

๖. พึ่งตนเองและวิริยะ

เมื่อเป็นอิสระและมีความสมบูรณ์ในตัวเอง มีศักดิ์ศรี มีศักยภาพ ก็พึ่งตนเองได้ เมื่อคิดพึ่งตนเองก็มีวิริยะหรือความเพียร ตรงข้ามกับการคิดพึ่งพิง เพราะคอยพึ่งพิงไม่พึ่งตนเองจึงขาดวิริยะ การพึ่งตนเองย่อมทำให้แข็งแรง

๗. ความแข็งแรง

เมื่อพึ่งตนเองและมีความเพียรก็ต้องชวนช่วยทำทุกสิ่งทุกอย่างด้วยตนเอง ทำให้แข็งแรง คนที่คอยคิดพึ่งพิงผู้อื่นย่อมอ่อนแอ ทำไม่เป็น คิดไม่เป็น

๘. เอาชนะวิกฤติได้

ธรรมชาติคือการเปลี่ยนแปลง สิ่งมีชีวิตถ้าเผชิญกับการเปลี่ยนแปลง ได้ดีก็ไม่วิกฤติ แต่ถ้าเผชิญไม่ได้ก็วิกฤติและอาจดับสลาย

สังคมเปลี่ยนแปลงไปอย่างมากมาย ถ้ามนุษย์เผชิญไม่ได้ก็จะวิกฤติ จิตเล็กที่ไม่เป็นไทรบุรีได้น้อย คิดได้น้อย จะเอาชนะวิกฤติไม่ได้ ความเป็นอิสระ การสามารถเรียนรู้ได้ตามความเป็นจริง การพึ่งตนเอง วิริยะ และความเข้มแข็งหรือการมีศักยภาพ จะทำให้เอาชนะวิกฤติได้

ฉะนั้น จิตสำนึกใหม่อันเป็นจิตใหญ่จึงมีความจำเป็นต่อการที่จะทำให้มนุษย์เอาชนะวิกฤติได้

๔ วิธีสร้างจิตสำนึกใหม่

การสร้างจิตสำนึกใหม่มีได้ดังนี้

๑. ความตระหนักรู้ถึงการขาดความเป็นไท

ตามปกติเมื่อจิตใต้สำนึกถูกหล่อหลอมมาอย่างไร จิตใจของผู้คนจะเป็นอย่างนั้นโดยไม่รู้สึกตัว เมื่อไม่รู้สึกตัวก็เป็นไปอย่างนั้น เป็นอย่างอื่นไม่ได้ สภาพจิตเล็กเพราะอำนาจที่ซึมชานอยู่ในสังคมและทำให้ทุกคนคิดเชิงอำนาจ จะทำให้ทุกคนติดอยู่ในนั้นถ้าไม่รู้สึกตัวหรือตระหนักรู้ การที่จะหลุดไปสู่ความเป็นไทจึงขึ้นอยู่กับ การตระหนักรู้ว่าเราขาดความเป็นไท

ความตระหนักรู้คือปัญญา ปัญญาคือการรู้ความจริง อาจรู้เองหรือรู้โดยการบอกให้รู้โดยกัลยาณมิตร กัลยาณมิตรคือผู้ตื่นรู้และเป็นไทแก่ตัวแล้ว เรื่องความเป็นไทจึงควรเป็นเรื่องที่นำมาสนทนากันบ่อยๆ เพื่อก่อให้เกิดความตระหนักรู้

แท้ที่จริงวัตถุประสงค์ของพระพุทธศาสนานั้นก็เพื่อให้มนุษย์ได้บรรลุอิสรภาพหรือความเป็นไท ถ้าเข้าใจว่าหัวใจของพระพุทธศาสนาหรือศาสนาอื่นๆ ก็เช่นเดียวกัน คือการบรรลุอิสรภาพ เพื่อปลดปล่อยมนุษย์ไปสู่ศักยภาพอันยิ่งใหญ่

เรามีสัญลักษณ์หรือสิ่งเตือนใจทางศาสนาเต็มไปหมด ไม่ว่าจะเป็นวัดวาอาราม โบสถ์ วิหาร เจดีย์ พระพุทธรูป พระสงฆ์ ควรใช้สัญลักษณ์เหล่านี้เป็นเครื่องเตือนใจให้เราตระหนักรู้ว่า อิสรภาพหรือความเป็นไทนั้นเป็นเรื่องสำคัญที่สุด

๒. เอาความเป็นมนุษย์เข้ามาสัมผัสกัน

หรือที่เรียกว่า human contact แท้ที่จริงมนุษย์มีฐานของความดีหรือความเป็นมนุษย์อยู่ ถ้าความเป็นมนุษย์หรือหัวใจได้มาสัมผัสกันก็จะเกิดความรัก ความเห็นอกเห็นใจกัน ความรัก ความเข้าใจ ความเห็นอก

เห็นใจกันทำให้ใจกว้าง ไม่คับแคบ เป็นวิธีหนึ่งที่ทำให้จิตสำนึกใหญ่ แต่สังคมมักสร้างสิ่งขวางกั้นระหว่างมนุษย์กับมนุษย์ สิ่งขวางกั้นก็เช่น ยศศักดิ์ อัครฐาน ขนบธรรมเนียมประเพณีบางอย่าง วิชา เงิน เทคโนโลยี ความเป็นสถาบัน เป็นต้น

สิ่งใดก็ตามที่เข้ามาขวางกั้นธรรมชาติของความเป็นมนุษย์ที่พึงมีต่อกัน สิ่งนั้นคือ “อำนาจ” อำนาจเข้าไปขวางกั้นความเชื่อมโยงระหว่างมนุษย์

เจ้าชายสิทธิทัตตะถูกกีดกันไว้ในวัง ไม่ให้สัมผัสชีวิตของผู้คนจริง ๆ แต่เมื่อทรงหลบหลีก (ออกจากสิ่งขวางกั้น) ไปสัมผัสชีวิตของคนจน คนแก่ คนเจ็บ คนตาย เป็นฐานแห่งปัญญา ฐานแห่งปัญญาคือการรับรู้ตามความเป็นจริง จนในที่สุดนำไปสู่การที่ทรงบรรลุอิสรภาพโดยสิ้นเชิง

ควรส่งเสริมให้มีการเอาความเป็นมนุษย์เข้ามาสัมผัสกัน โดยเฉพาะให้มนุษย์ได้รู้จักชาวบ้าน ได้รู้จักคนจน ได้รู้จักคนพิการ คนไข้ คนติดคุก ฯลฯ นักเรียน นิสิต นักศึกษา ควรจะเรียนรู้จากชาวบ้านและการไปใช้ชีวิตอยู่กับชาวบ้าน ควรมีนโยบายส่งเสริมสปีริตแห่งการเป็นอาสาสมัคร เพื่อสังคม ให้ผู้คนพากันเป็นอาสาสมัครเพื่อไปช่วยเหลือกัน ให้เกิดสัมผัสสัมพันธ์แห่งความเป็นมนุษย์ จิตใจของผู้คนจะเปลี่ยนไปและมีความสุข อันเป็นผลจากจิตแห่งความเป็นมนุษย์ถูกปลุกให้ตื่นขึ้น

๓. ตระหนักถึงความเป็นหนึ่งเดียวของจักรวาล

จักรวาลกว้างไกลเกินสุดหล้าฟ้าเขียว ใหญ่โตสุดประมาณ ประกอบด้วยกลุ่มดาวกลุ่มใหญ่ ๆ ที่เรียกว่ากาแล็กซีถึง ๑๐๐,๐๐๐ ล้านกลุ่ม และแต่ละกลุ่มมีดาวถึง ๑๐๐,๐๐๐ ล้านดวง ในคืนมืดสนิทที่เราเห็นดาวระยิบระยับประดุจเม็ดทรายนั้น เป็นเพียงดวงดาวในกลุ่มเดียวซึ่งมีประมาณ ๑๐๐,๐๐๐ ล้านดวง ฉะนั้น จักรวาลที่ประกอบด้วยกาแล็กซีประมาณ ๑๐๐,๐๐๐ ล้านกาแล็กซีจึงใหญ่โตสุดประมาณ แต่ทั้งหมดล้วนมาจากความเป็นหนึ่งเดียวหรือเอกสภาวะ ที่เกิดระเบิดตูมใหญ่ (Big Bang) เมื่อประมาณ ๑๕,๐๐๐ ล้านปีก่อน ออกมาเป็นส่วนประกอบของจักรวาลทั้งหมด

จักรวาลคือเรา และเราคือจักรวาล เป็นหนึ่งเดียวกัน ถ้าตระหนักรู้ความเป็นหนึ่งเดียวกันทั้งจักรวาล เราจะเกิดจิตสำนึกใหม่ซึ่งเป็นจิตสำนึกใหญ่

เราเห็นท้องฟ้า เห็นดวงอาทิตย์ เห็นดวงดาว สัมผัสกับสายลม แสงแดด ถ้าเรารู้ว่าธรรมชาติเหล่านี้เชื่อมโยงเป็นหนึ่งเดียวกับจักรวาลทั้งหมด ก็จะทำให้เราเกิด “จิตจักรวาล” หรือจิตใหญ่

๔. การเข้าถึงความว่างหรือสุญตา

ถ้าถามว่ามีอะไรที่ใหญ่กว่าจักรวาลใหม่ หรือมีอะไรอยู่ก่อนจักรวาลหรือไม่ คำตอบคือมี มีความไม่มีอะไร หรือความว่างคือสุญตา สุญตาเป็นธรรมชาติที่ใหญ่ที่สุด การเข้าถึงความว่างก็คือการเข้าถึงธรรมชาติที่ใหญ่ที่สุด และเกิดจิตสำนึกใหญ่

๕. การเข้าถึงพระผู้เป็นเจ้า

พระผู้เป็นเจ้าคือธรรมชาติที่ยิ่งใหญ่ที่สุด การเข้าถึงพระผู้เป็นเจ้าจะทำให้เป็นอิสระ หลุดพ้นจากความคับแคบและบีบคั้นในตัวเอง การเข้าถึงพระผู้เป็นเจ้าทำให้เกิดจิตสำนึกใหม่

๖. การเจริญเมตตาอันไพศาล

การเจริญเมตตาทุกทิศทุกทางต่อสรรพสัตว์และสรรพสิ่งทั่วสากลโลกอย่างไม่มีขอบเขต จะขยายจิตสำนึกให้ใหญ่และเป็นอิสระ

๗. การเจริญสติ

มนุษย์มักจะไปติดอยู่ในความคิดหรือบ่วงกรรม ทำให้รับรู้ความจริงตามที่เป็นจริงไม่ได้ วัฏวนธรรมอำนาจก็เป็นบ่วงกรรมอันหนึ่งที่มากำหนดความคิดของมนุษย์ ถ้าไม่มีสติก็ไม่สามารถหลุดพ้นจากอำนาจของบ่วงกรรมนี้ได้ มนุษย์จึงควรฝึกเจริญสติ **การเจริญสติจะทำให้จิตเป็นอิสระ**

รับรู้ความจริงได้ การรับรู้ความจริงเป็นฐานคิดให้เกิดปัญญาต่อไป การเจริญสติจึงเป็นเครื่องมือสำคัญในการทำให้เกิดจิตสำนึกใหม่

นี่ว่าด้วยวิธีสร้างจิตสำนึกใหม่ซึ่งมีหลายวิธี จะใช้ทั้งหมด หรือใช้เป็นบางวิธี หรือจะใช้ผสมกันอย่างไรก็ได้แล้วแต่ จุดสำคัญอยู่ที่ว่า การขยายจิตสำนึกให้ใหญ่สามารถรับรู้ธรรมชาติได้ตามความเป็นจริง และคิดได้อย่างอิสระ เข้าถึงความจริงได้ เกิดคุณลักษณะใหม่ของจิตตามที่กล่าวถึงในตอน ๓ อันจักเป็นไปเพื่อความ สุขความเจริญของแต่ละคน และเพื่อการอยู่ร่วมกันอย่างสันติ มีพลังฝ่าวิกฤติไปสู่ความยั่งยืนได้

๕ วิถีคิดใหม่

วิถีคิดใหม่จำเป็นสำหรับความอยู่รอดของมนุษยชาติ ตามที่อ้างถึงคำพูดไอแซค นิวตันเมื่อเริ่มต้น วิถีคิดใหม่จะเป็นไปได้ต่อเมื่อมีจิตสำนึกใหม่ ข้างต้นได้กล่าวถึงความสำคัญของจิตสำนึก ปัญหาของจิตสำนึกอันคับแคบ คุณลักษณะของจิตสำนึกใหม่ และวิธีสร้างจิตสำนึกใหม่ อันจะนำไปสู่วิถีคิดใหม่ ดังจะกล่าวถึงต่อไปนี้

๑. คิดถึงศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์

มนุษย์ต่างจากสัตว์ที่เป็นผู้มีจิตใจสูงได้ สัตว์มีแต่ธรรมชาติของสัตว์ คุณสมบัติของความ เป็นมนุษย์คือการเป็นผู้มีจิตใจสูง ศักดิ์ศรีของความเป็นมนุษย์อยู่ที่การเป็นผู้มีจิตใจสูง สัตว์มีแต่กิน ชู้ บี นอน ซึ่งถ้าคนมีแค่นั้นก็เป็นเหมือนสัตว์

ในความเป็นมนุษย์มีมากกว่านั้น มนุษย์ต้องสามารถตั้งคำถามได้ว่า “เราจะทำอะไรให้ผู้อื่นได้บ้าง” ไม่ใช่มีแต่ว่าฉันจะเอาอะไรจากใครได้บ้าง การสามารถถามคำถามกับตัวเองเป็นปกติวิสัยและจริงใจว่า “เราจะทำอะไรให้ผู้อื่น

ได้บ้าง” คือพื้นฐานแห่งศักดิ์ศรีของความเป็นมนุษย์ และจะนำไปถึงความ
สุจริต ยุติธรรม

**สังคมต้องมีความสุจริตยุติธรรม จึงจะมีศักดิ์ศรีและเป็นบ่อเกิด
ของการอยู่ร่วมกันอย่างสันติ**

ทุกวันนี้ล้วนคิดกันแต่ว่าฉันจะไปเอาอะไรจากใครได้บ้าง แม้ในประเทศ
ที่เจริญก็ยังคงคิดกันแบบนั้น และถ้าคิดแบบนั้นก็แปลว่ายังไม่เจริญจริง

โลกาภิวัตน์ที่เน้นการไปแย่งชิงกันอย่างเสรีทั่วโลกไม่ใช่โลกาภิวัตน์
ที่เจริญ แต่เป็นโลกาภิวัตน์แบบด้อยพัฒนา หรืออนาริยะ (Uncivilized Glo-
balization) ถ้าขยายตัวต่อไปรังแต่จะทำให้โลกวิฤตตีในขอบเขตที่กว้างขวาง
ขึ้นและเร็วขึ้น นั่นเป็นเพราะวิถีคิดเก่าที่คิดแต่จะเอา วิถีคิดใหม่คือ “เราจะทำ
อะไรให้ใครได้บ้าง” จะนำไปสู่โลกาภิวัตน์แบบอาริยะ

๒. วิถีคิดอันนำไปสู่ “วจีสุจริต” วจีสุจริตประกอบด้วย

- พูดความจริง มีที่มามีที่อ้างอิง
- พูดเป็นปียาวจา
- พูดถูกกาลเทศะ
- พูดแล้วเกิดประโยชน์

การพูดมีความสำคัญมาก ถ้าเอาความไม่จริงมาพูด พูดโดยไม่คำนึง
ถึงความจริง พูดโดยไม่คำนึงถึงความยุติธรรม พูดโดยไม่คำนึงว่าถูกกาล-
เทศะและกอบปรด้วยประโยชน์หรือไม่ สังคมย่อมปั่นป่วน โกลาหล เกิดอวิช-
ชาและมิัจฉาทิฐิ อันนำไปสู่ความอ่อนแอ ความวิฤตตี และความล่มสลาย

มนุษย์ไม่สามารถควบคุมตัวเองให้พูดวจีสุจริตได้ จิตสำนึกใหม่
และวิถีคิดใหม่ต้องนำไปสู่วจีหรือการติดต่อกสื่อสารกันด้วยวจีสุจริต อันจะ
เป็นบ่อเกิดของปัญญาและความเจริญ

๓. คิดเล็กกลัวฝรั่งและเห็นคุณค่าของการเป็นคนไทย

คนไทยถูกสะกดหรือวางยาให้กลัวฝรั่ง และไม่เห็นคุณค่าของการ

เป็นคนไทย นี่คือการจับวิญญานลงหม้อแบบไม่ให้ฟูดีให้เกิด ฝรั่งเศสมีข้อดี บางอย่าง แต่ไม่ได้ดีไปทั้งหมด ส่วนที่เลวร้ายและไม่เจริญก็ยังมีอยู่มาก

ฝรั่งเศสมีวัฒนธรรมวัตถุนิยมและบริโภคนิยมสูง มีนิสัยชอบแย่งชิง เมื่อมีอำนาจขึ้นก็ใช้อาวุธเที่ยวไล่ฆ่าฟันผู้คนและแย่งชิงทรัพยากรของคนพื้นเมืองอย่างโหดเหี้ยมทารุณ แม้ในปัจจุบันนี้ก็ยังคงคิดแย่งชิงในรูปแบบที่เปลี่ยนไปในรูปของการค้าเสรี การเงินเสรี การค้าเงิน โดยไม่คำนึงว่าประเทศเล็กประเทศน้อย คนเล็กคนน้อย จะได้รับผลกระทบอย่างไรบ้าง การแข่งขันเสรีระหว่างผู้ใหญ่กับเด็กจะเป็นการแข่งขันอย่างมีศีลธรรมได้อย่างไร

ฝรั่งเศสยังใช้การสื่อสารเป็นอำนาจที่จะล้างสมองคนทั้งโลกให้เห็นดีเห็นงามตามเขา เพื่อเปลี่ยนโลกให้มีอารยธรรมเดียว ซึ่งอันตรายยิ่งนัก ฮอลีสวูด ส่งออกเรื่องเช็ทซ์และความรุนแรง โดยทำเงินทำทองได้มาก สร้างดาราสาวซึ่งมีวิถีชีวิตที่ไม่แน่ว่าควรเป็นแบบอย่างที่ดีหรือไม่ แต่ก็ส่งกระแสชีวิตแบบนั้น ให้เป็นแบบอย่างไปทั่วโลก เป็นต้น

ถ้าเรากลัวฝรั่งเศสและเห็นดีเห็นงามตามฝรั่งเศสไปเสียทั้งหมด เราก็จะดูถูกตัวเอง ไม่เห็นว่าเรามีดีอะไรบ้าง หรือไม่เห็นแม้แต่ส่วนที่สร้างสรรค์ในสังคมไทยที่กำลังเกิดขึ้น ทำให้เราตกอยู่ในฐานะพึ่งพิงและอ่อนแอ

ใช้ว่าเราควรจะเกลียดฝรั่งเศส แต่เราควรจะดูโดยจำแนกแยกแยะว่า ฝรั่งเศสมีอะไรดีบ้าง อะไรไม่ดีบ้าง เลือกส่วนที่ดีมาปรับใช้และสร้างความสัมพันธ์ด้วย ถือส่วนที่เสียเป็นบทเรียน เพื่อจะได้ไม่ตกไปในหลุมพรางแห่งความผิดพลาด

ส่วนของไทยก็เช่นเดียวกัน ใช้ว่าเราจะดีไปทั้งหมด หรือเลวไปทั้งหมด ต้องมีสติที่จะจำแนกแยกแยะ แต่**เพื่อความเป็นชาติ เราจะต้องเห็นคุณค่าของการเป็นคนไทย** ถ้าเราไม่เห็นคุณค่าของการเป็นคนไทย เราจะไม่สามารถรักษาความเป็นชาติไว้ได้ และไม่ตรงต่อข้อเท็จจริง จะเป็นไปได้ อย่างไม่ที่กลุ่มคนที่ดำรงความเป็นชาติมาช้านานจะไม่มีอะไรที่มีคุณค่าในชนชาติของตน

คนที่ไม่มีอะไรภูมิใจในตัวเองจะมีศักดิ์ศรีได้อย่างไร และถ้าเราไม่มี

ศักดิ์ศรี เราจะมีความเป็นคนอยู่ได้อย่างไร คนไทยควรจะต้องเห็นคุณค่าของการเป็นคนไทย นำความดีของคนไทยมาทำความเข้าใจ มีการวิจัยเรื่องความดีของคนไทยให้มากขึ้น

ขอเป็นที่เข้าใจว่าที่หยุดถึงความดีของคนไทยต่อไปนี้ไม่ได้แปลว่าเราไม่มีข้อเสีย เรามีข้อเสียอยู่มากที่ต้องการการแก้ไข แต่ความดีที่ชัดๆ นั้นมีอยู่ และควรจะต้องเอามาพูดกันให้มากขึ้นเพื่อความเป็นชาติดังกล่าวแล้ว

ความดีของคนไทย

การจะประเมินเรื่องความดีสุดแต่ว่าใช้อะไรเป็นเกณฑ์ ถ้าใช้เรื่องเงินหรือเศรษฐกิจ ก็แน่นอนว่าสหรัฐอเมริกาเด่นที่สุด แต่ถ้าใช้ความอบอุ่นในครอบครัว ความยิ้มแย้มแจ่มใส หรือความสุขเป็นเกณฑ์ สหรัฐอเมริกาคงจะได้อันดับต่ำๆ ลงไป

เกณฑ์การประเมินควรจะเป็นไปเพื่อประโยชน์ของคนจำนวนน้อย ถ้าใช้เศรษฐกิจเป็นเกณฑ์ ชุมชนท้องถิ่นต่างๆ จะเป็นบริวารของกรุงเทพฯ และกรุงเทพฯ เป็นบริวารของนิวยอร์ก ลอนดอน โตเกียว คนส่วนใหญ่จะไม่มีเกียรติและไม่มีศักดิ์ศรี เป็นการก่อให้เกิดความเครียดในสังคม

ผมเสนอให้ใช้วัฒนธรรมเป็นเกณฑ์ เพราะวัฒนธรรมคือวิถีชีวิตร่วมกันของกลุ่มชนในสิ่งแวดล้อมหนึ่งๆ ในเมื่อสิ่งแวดล้อมแต่ละแห่งแตกต่างกัน วัฒนธรรมจึงมีความหลากหลาย วัฒนธรรมจึงเป็นเรื่องของคนทั้งหมดแต่หลากหลาย แต่ละชุมชน ท้องถิ่น ประเทศ ล้วนมีประวัติศาสตร์และมีศักดิ์ศรีทางวัฒนธรรม เศรษฐกิจเป็นเรื่องแยกส่วนและบีบคั้น แต่วัฒนธรรมเป็นเรื่องของทั้งหมดหรือองค์รวม เป็นเรื่องของความหลากหลายที่แต่ละกลุ่มชนล้วนมีศักดิ์ศรีของตัวเองได้ จึงเป็นการเปิดโอกาสหรือปลดปล่อยจากอำนาจบีบคั้นที่รวมศูนย์ วัฒนธรรมจึงควรเป็นเครื่องประเมินความดีของสังคม ไม่ใช่เศรษฐกิจ วัฒนธรรมได้รวมเอาเศรษฐกิจเข้าไว้ด้วยแล้ว ไม่ใช่ในฐานะแยกส่วน แต่รวมอยู่ในวิถีชีวิตร่วมกัน

ต่อไปนี้จะพูดถึงความดีของคนไทย โดยอาศัยการมองเชิงวัฒนธรรมเป็นเกณฑ์

๓.๑ ความใจกว้างในเรื่องศาสนา ความยืดหยุ่นประนีประนอม และความสามารถในการเจรจาตกลง

เรื่องนี้ยืนยันได้ชัดเจนโดยประวัติศาสตร์ ชาวไทยใจกว้างอย่างยิ่งในเรื่องศาสนา ศาสนาใดมาก็ยินดีให้เข้ามาเผยแพร่ และพระเจ้าแผ่นดินเข้ามาอุปถัมภ์เสียอีก ทำให้มีความสงบและความสุขยิ่งนัก ขณะที่ในยุโรปมีความรุนแรงในเรื่องศาสนา ถึงกับจงจ่า เผาทั้งเป็น เกิดสงครามฆ่ากันตาย เพราะศาสนา ความขัดแย้งในตะวันออกกลาง ในคริสต์กาล ความขัดแย้งรุนแรงระหว่างฮินดูกับมุสลิมก็ยังไม่มีความจะบรรเทา ทั้ง ๆ ที่ได้สิ้นชีวิตมหาบุรุษอย่างท่านมหาตมะคานธีไปนานแล้วก็ตาม

เมื่อมหาอำนาจตะวันตกเข้ามายึดประเทศต่างๆ เป็นเมืองขึ้นโดยใช้กำลัง ประเทศไทยเป็นประเทศเดียวที่รอดจากการถูกยึดครอง เพราะใช้ความสามารถในการเจรจายืดหยุ่นประนีประนอม ในความขัดแย้งด้วยอุดมการณ์ทางการเมืองจนถึงคนไทยจับอาวุธเข้าสู้รบกัน ประเทศไทยก็สามารถยุติความขัดแย้งอย่างสวยงามที่สุด โดยผู้ที่เคยเข้าร่วมกับคอมมิวนิสต์ในป่าสามารถกลับเข้ามาอยู่ในสังคมได้อย่างมีเกียรติ เช่น เป็นอาจารย์บ้าง เป็นนักธุรกิจบ้าง เป็นนักการเมืองบ้าง คงไม่มีที่ไหนที่สามารถสมานความแตกแยกรุนแรงกลับเข้ามาหากันได้ถึงขนาดนี้

ในขณะที่ในประเทศอื่นที่มีความขัดแย้งเพราะอุดมการณ์ทางการเมืองหรือทางศาสนาสามารถฆ่ากันตายได้เป็นแสนเป็นล้านคน คนไทยไม่สามารถรุนแรงได้ถึงขนาดนั้น จิตใจคนไทยโดยรวมทำไม่ได้ขนาดนั้น ถ้ามีคนตายสัก ๕๐-๖๐ คน คนไทยจะหยุดแล้ว ทำต่อไปไม่ได้

คนไทยมีความเด่นชัดเจนในเรื่องความใจกว้างทางศาสนา ความยืดหยุ่นประนีประนอม และความสามารถในการเจรจาตกลง ซึ่งเป็นความดีเหนือชาติอื่นเป็นอันมาก รวมถึงชาติฝรั่งด้วย คว่าที่คนไทยจะทราบถึงความดีของคนไทยในเรื่องนี้ และคิดถึงบทบาทของประเทศไทยในเรื่องสันติภาพระหว่างประเทศ

๓.๒ มีความช่วยเหลือเกื้อกูลและความอบอุ่นทางสังคม

สังคมไทยมีความช่วยเหลือเกื้อกูลพึ่งพิงกันในวงญาติและเพื่อนฝูง ทำให้มีความอบอุ่นทางสังคม ในสังคมตะวันตกก็มีความเป็นตัวใครตัวมันสูง แม้แต่พ่อแม่พี่น้องก็มีความเป็นส่วนตัวสูง มีอะไรจะไปอาศัยกินอาศัยอยู่ด้วยกันไม่ได้ เรื่องของใครเรื่องของมัน พ่อแม่จะไปเยี่ยมลูกก็ต้องขออนุญาตว่าจะไปได้ไหม เพราะเขาก็มีธุระยุ่งในเรื่องของเขาอยู่แล้ว เพราะการถือเสรีภาพส่วนตัวอย่างสุดโต่ง ขณะนี้คู่แข่งงานอเมริกันจะลงท้ายด้วยการหย่าร้างกว่าร้อยละ ๕๐ ลูกที่ไม่มีพ่อแม่อยู่ด้วยกันนั้นมีจำนวนมาก

มีนักทฤษฎีมาร์กซิสต์กล่าวว่า วิฤติเศรษฐกิจของไทยซึ่งเริ่มในปี พ.ศ. ๒๕๔๐ ที่รุนแรงขนาดนี้ ตามทฤษฎีจะต้องเกิดจลาจลแล้ว แต่ไม่เกิด เพราะประเทศไทยมี “ทุนทางสังคม” สูง เครือญาติ เพื่อนฝูง เพื่อนบ้าน ยังช่วยเหลือเกื้อกูลกันได้

ยังดีที่เกิดวิฤติเศรษฐกิจในขณะที่ประเทศไทยยังมี “ทุนทางสังคม” อยู่ ถ้าในอนาคตสังคมไทยเดินตามฝรั่งไปเป็นสังคมแบบตัวใครตัวมัน และวิฤติเศรษฐกิจขึ้นมาขนาดนี้ อาจเกิดจลาจลก็ได้ คนไทยถึงจะจน แต่ก็มี ความอบอุ่นทางสังคมมากกว่าสังคมอเมริกัน นี่เป็นความดีที่ถ้าทำเรตติ้งกันสังคมอเมริกันจะได้คะแนนต่ำกว่าไทย ความดีอันนี้เป็นความดีของคนไทยที่เราควรระลึกไว้

๓.๓ ความยิ้มแย้มแจ่มใสเปล่งประกายความสุข

ในขณะที่ผู้คนในโลกพากันหน้าหงิกหน้าอ หน้าตาบอญญไม่รับ อันบังถึงการขาดความสุขเป็นพื้นฐานของจิตใจ คนไทยกลับเป็นคนที่ยิ้มแย้มแจ่มใสเปล่งประกายความสุข พลอยทำให้คนที่พบเห็นมีความสุขไปด้วย เคยมีชาวต่างประเทศที่มาเที่ยวประเทศไทยเป็นประจำบ่นว่ารถติดมาก เลยมีคนถามว่า “แล้วทำไมจึงมา” เขาตอบว่า “เพราะคนไทยเป็นคนมีความสุข” ลองสังเกตดูเถอะ แม้แต่คนที่ประสบเคราะห์กรรม แต่ก็ยังยิ้มและหัวเราะได้แบบ “ยิ้มได้เมื่อภัยมา”

ความยิ้มแย้มแจ่มใสเปล่งประกายความสุขเป็นความดีของคน

ไทยที่หาได้ยากในคนชาติอื่น เป็นจุดขายที่ควรรักษาไว้และใช้สอนคนชาติอื่นให้ยั้งเป็นเสียบ้าง มีคนเล่าว่า รัฐบาลสิงคโปร์ต้องมีนโยบายส่งเสริมให้คนสิงคโปร์ยั้งให้มากขึ้น

๓.๔ อาหารไทยเป็นอาหารสุขภาพ

โรคที่ทำให้ฝรั่งตายมากที่สุดคือโรคเลือดแข็งตัวอุดตันหลอดเลือด เช่น อุดตันหลอดเลือดหัวใจ อุดตันหลอดเลือดสมอง อุดตันหลอดเลือดในปอด เดิมคนไทยเป็นโรคเหล่านี้้น้อย แต่ปัจจุบันเป็นมากขึ้นเพราะเอาอย่างฝรั่งในเรื่องอาหารการกิน อาหารฝรั่งมีไขมันมาก มีเส้นใยน้อย ไม่เป็นไปเพื่อสุขภาพ นอกจากโรคหัวใจ ความดันเลือดสูงแล้ว ยังส่งเสริมให้เป็นมะเร็งบางชนิด เช่น มะเร็งลำไส้ มะเร็งต่อมลูกหมาก

อาหารไทยนั้นตรงข้ามกับอาหารฝรั่ง คือมีไขมันต่ำแต่มีเส้นใยสูง เช่น แกงส้ม แกงเลียง ผักน้ำพริก ฯลฯ ส่วนประกอบยังมีสรรพคุณเป็นยา เช่น หอม กระเทียม ป้องกันการกระจุกตัวของเกล็ดเลือดที่ชักนำไปสู่โรคแข็งตัวเป็นลิ่ม พริกเพิ่มการละลายลิ่มเลือด ซึ่งเป็นยาขับลมในกระเพาะ ขมิ้นชันแก้ท้องขึ้นและป้องกันมะเร็งเพราะมีสาร curcumin ซึ่งเป็น antioxidant อย่างแรงไปจับอนุมูลอิสระ กะเพรา กระชาย ตะไคร้ ใบมะกรูด ล้วนมีสรรพคุณเป็นยา

อาหารไทยนอกจากอร่อยแล้วยังเป็นอาหารสุขภาพเหนืออาหารฝรั่ง ขณะนี้ในต่างประเทศกำลังนิยมอาหารไทยมากขึ้นเรื่อยๆ เพราะความอร่อย ถ้าเขาได้รู้ด้วยว่าอาหารไทยมีประโยชน์ต่อสุขภาพ จะยิ่งนิยมมากขึ้นด้วย

คนไทยควรจะมีใจว่าอาหารไทยนั้นมีคุณค่าทางสุขภาพเหนืออาหารฝรั่ง

๓.๕ ผลไม้ไทย

มีผู้กล่าวว่าประเทศไทยเป็นมหาอำนาจทางผลไม้ เพราะดินฟ้าอากาศเอื้ออำนวยและคนไทยมีความสามารถสูงในการตัดพันธุ์ ทำให้ประเทศไทยมีผลไม้ต่างๆ มากมาย เช่น มะม่วง มังคุด เงาะ ลำไย ลิ้นจี่

ลับประต ขนุน น้อยหน่า ทุเรียน ฯลฯ เป็นที่เลื่องลือไปนานาประเทศ

ฝรั่งคนหนึ่งบอกว่าอยากเป็นพ่อค้ามังคุด ต้องรวยแน่ๆ เพราะ อร่อยมาก นายแพทย์สกอตต์ ฮอลสเต็ด บอกว่า แรงจูงใจที่ทำให้อยากมา เมืองไทยคือเพื่อกินข้าวเหนียวมะม่วงและกินทุเรียน

ขณะนี้การวิจัยก็แสดงให้เห็นชัดเจนแล้วว่า การบริโภคผัก-ผลไม้ มากๆ จะลดการเป็นมะเร็ง การเป็นโรคหัวใจ และโรคอื่นเนื่องจากชาวภาพ คนไทยควรภูมิใจในผลไม้ไทย กินผลไม้และน้ำผลไม้มากๆ แทนที่จะเป็น น้ำอัดลมประเภทต่างๆ ซึ่งนอกจากจะส่งเสริมสุขภาพแล้วยังช่วยเพิ่มรายได้ ให้เกษตรกรและผู้ค้าผลไม้

ประเทศไทยควรทุ่มเทการวิจัยว่าทำอะไรจะส่งผลไม้ไทยไป ขายทั่วโลก เพื่อยังประโยชน์ให้ชาวโลกและแก่เศรษฐกิจไทย

๓.๖ การแพทย์แผนไทย

การแพทย์แผนไทยเป็นภูมิปัญญาที่สั่งสมกลั่นกรองลงใช้มา จากความรู้และประสบการณ์หลายกระแส มีของดีหลายอย่าง ยาสมุนไพร บางชนิดก็ได้ผลชะงัดกว่ายาฝรั่ง เช่น ขมิ้นชันแก้ปวดท้อง ท้องอืดได้ดีกว่า ยาแผนปัจจุบัน ครีมพญาอุไซ้สำหรับเริ่มและงูสวัดได้ผลดีกว่ายาแผน ปัจจุบันที่ดีที่สุด เป็นต้น

การนวดแผนไทย นอกจากลดความปวดเมื่อย ยังทำให้หย่อน คลาย ความตึงเครียดลด หลับง่าย นอกจากนั้น ในการนวดไม่ใช่มีแต่กาย สัมผัสเท่านั้น ยังมีจิตสัมผัสที่เกิดจากการพูดคุยอย่างเป็นกันเองและที่เล่น ไปกับกายสัมผัส ถ้าทำให้ดี การนวดแผนไทยจะเป็นที่นิยมมากทั้งในหมู่ คนไทยและชาวต่างประเทศ นอกจากประโยชน์ทางสุขภาพแล้ว ยังส่งเสริม อาชีพคนไทย ลดการสูญเสียเงินตราไปต่างประเทศ และยังอาจได้เงินเข้า ประเทศอีก การประคบด้วยสมุนไพรก็สามารถบรรเทาการปวดเมื่อย ยก เคล็ดได้พอสมควร ทำนองคล้ายกันกับการนวด

ในการแพทย์แผนไทยยังมีจิตบำบัดอย่างแบบคาย และมักร่วม ไปกับการส่งเสริมทางศีลธรรม ถ้าเรานิยมไทยและเลือกใช้อย่างฉลาด เราจะ

ประหยัดการสูญเสียทางเศรษฐกิจอย่างมหาศาล ที่พูดนี้ไม่ได้แปลว่าการแพทย์แผนไทยจะใช้ได้ทุกเรื่อง ไม่มีการแพทย์ระบบใดระบบหนึ่งที่ดีสำหรับทุกเรื่อง สำหรับทุกคน สำหรับทุกกาลเทศะ แต่ในการแพทย์แผนไทยมีของดีอยู่มาก ควรเลือกใช้ให้เหมาะสม และวิจัยพัฒนาให้ดียิ่ง ๆ ขึ้น

๓.๗ ศิลปะไทย

ชนชาติไทยอุดมด้วยศิลปะ ไม่ว่าจะเป็นทางดนตรี กวีนิพนธ์ เพลง การฟ้อนรำ เครื่องแต่งกาย การทอผ้า และหัตถกรรมอื่น ๆ จิตรกรรมและประติมากรรม โดยเฉพาะที่เกี่ยวข้องกับพุทธศาสนา เช่น พระพุทธรูป และ โบสถ์วิหาร

ถ้าใครมีเครื่องรับทางจิตใจ จะเที่ยวดูความงามของพระพุทธรูปและภาพเขียนที่ผนังโบสถ์ของวัดต่าง ๆ ที่วราชอาณาจักร ก็ดูไม่หวาดไม่ไหว นอกจากได้เสพสุนทรีย์ด้วยราคาถูกเพราะบรรพบุรุษได้สร้างไว้ให้ลูกหลานแล้ว ถ้ามีความเข้าใจก็จะยกระดับจิตวิญญาณยิ่ง ๆ ขึ้นไป

ถ้ามีการจัดการที่ดี ศิลปะไทยจะนำมาซึ่งประโยชน์ทางเศรษฐกิจขนาดใหญ่

๓.๘ พระพุทธศาสนา

พระพุทธศาสนาเป็นภูมิปัญญาอันวิเศษสุด และประเทศไทยมีมรดกล้ำค่านี้อยู่ แม้คนไทยจะเข้าใจและเห็นคุณค่าน้อยลง แต่มรดกนี้ก็ยังมีอยู่ ถ้าคนไทยจะทำความเข้าใจและเห็นคุณค่าของพระพุทธศาสนา จะได้ประสบสิ่งทีประเสริฐสุดยิ่งกว่าสิ่งทั้งปวง

เป็นการไม่น่าเชื่อว่าตั้งแต่กว่า ๒,๕๐๐ ปีมาแล้ว มนุษย์สามารถค้นพบปัญญาอันยิ่งใหญ่ที่นำไปสู่ความดีสูงสุดที่มนุษย์จะพึงมีได้ อันประกอบด้วยการไม่เบียดเบียน ประกอบด้วยการทำเพื่อผู้อื่น และประกอบด้วยการพัฒนาจิตจนหลุดพ้นความเห็นแก่ตัวโดยสิ้นเชิง มีอิสรภาพเต็มเปี่ยม เต็มไปด้วยวิมุตติสุขเพราะความดีนั้น ๆ

กระไรมนุษย์จะค้นพบปัญญาเพื่อความเจริญในความเป็นมนุษย์ได้ถึงขนาดนี้ ถ้าเทียบกับปัจจุบันที่นิยมความเห็นแก่ตัวและการแย่ง

ซึ่งอันทำให้โลกถูกเป็นไฟแล้ว เทียบกันไม่ได้เลย คนในโลกได้หันมาค้นพบความจริงในคำสอนทางพุทธศาสนา และปฏิบัติเห็นผลจริง เกิดความร่มเย็นในชีวิตกันมากขึ้นเรื่อย ๆ

คนไทยควรรู้คุณค่าสมบัติอันวิเศษสุดที่ตนเองมีอยู่ ศึกษาให้เข้าใจพร้อมด้วยการปฏิบัติจนได้ลิ้มรส (สันติภูมิวิโก) ธรรมด้วยตนเอง จะเปลี่ยนแปลงความรู้สึกนึกคิดเหมือนเกิดใหม่ ขจัดอวิชชาออกไป มีปัญญาเข้ามาแทนที่ มีความชุ่มเย็น เมตตากรุณาเป็นนิสัย เป็นชีวิตที่เจริญและมีความสุขอย่างยิ่ง

เมื่อคนไทยมีเครื่องรับรู้ธรรมขึ้นในตัว วัตตวาทธรรม พระเจดีย์ พระพุทธรูป พระสงฆ์ อันเป็นสัญลักษณ์ทางพุทธศาสนาที่มีอยู่เต็มเมืองไทย จะกลายเป็นทิพยสมบัติ เมื่อได้ประสบพบเห็นหรือเพียงแต่นึกถึงจิตก็จะเล่นขึ้นสู่ความดี อะไรจะมีคุณค่าถึงปานนี้

ถ้าคนไทยรู้คุณค่าของพระพุทธรูปศาสนาที่ตนมี จะประสบความเจริญอย่างแท้จริงและช่วยให้โลกเจริญ

ข้างต้นทั้ง ๘ ข้อนี้เป็นตัวอย่างของความดีของคนไทย ซึ่งก็คงยังไม่หมด ควรมีการศึกษาวิจัยให้มีความรู้ความเข้าใจให้กว้างขวางออกไป ถ้าคนไทยได้เห็นคุณค่าความดีของคนไทยอย่างน้อยใน ๘ ประการที่กล่าวข้างต้น จะทราบว่าคนไทยก็มีความดีที่หลายอย่างก็ไม่ได้ด้อยกว่าฝรั่ง หรือดีกว่าอย่างมากเสียด้วยซ้ำ

การปฏิรูปการศึกษาที่สำคัญอย่างหนึ่งคือจะต้องทำให้คนไทยหายกลัวฝรั่ง และเห็นคุณค่าของการเป็นคนไทย ถ้าทำได้ในข้อนี้ จะเป็นการปลดปล่อยวิญญาณไทยออกจากหม้อไปสู่อุทิศสำนักใหม่เพื่อความรอดพ้นจากวิฤติ

๔. คิดแนวทางการพัฒนาเศรษฐกิจแบบพึ่งตนเอง

ในเมื่อเราอยู่ในระบบอุปถัมภ์และคิดพึ่งพิง ก็คิดแบบพึ่งพิงภายนอก ไม่คิดพึ่งตนเองด้วยศักยภาพและศักดิ์ศรีของตนเอง ในการปลดปล่อย

วิญญานออกจากหม้อไปสู่ความเป็นไท หายกลัวฝรั่งและเห็นคุณค่าของการเป็นคนไทย ต้องนับถือตัวเองและคิดพึ่งตนเอง เศรษฐกิจพอเพียงนั่นคือการพึ่งตนเองทั้งร่างกาย แรงความคิด และเงินออมของตัวเอง ให้ทุกคนพอเพียง และพัฒนาขึ้นไปจากฐานของความพอเพียง ถ้าฐานแข็งแรงจะขึ้นไปสูงเท่าไรก็ได้ แต่การขึ้นสูงต้องรักษาฐานให้เข้มแข็งเสมอ จะได้รองรับการขึ้นสูงได้

ควรมีการเคลื่อนไหวนิยมไทยทั้งชาติ โดยกินของไทย ใช้ของไทย และผลิตของไทยขึ้นใช้เอง ให้สามารถประหยัดการต้องเสียเงินตราไปต่างประเทศให้ได้ปีละ ๓-๕ แสนล้านบาท เงิน ๓-๕ แสนล้านบาทจะกระตุ้นการผลิต การค้าขาย การบริโภค และการสร้างงานวิชาการ เพื่อการพึ่งตนเอง และทำให้เราหลุดจากวิกฤติเศรษฐกิจ

การเคลื่อนไหวนิยมไทยจะทำให้มีการปรับเปลี่ยนค่านิยมซึ่งเป็นส่วนสำคัญของวัฒนธรรมครั้งใหญ่ อันจะก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทุกๆ ด้านไปสู่ความเข้มแข็ง การพึ่งตนเอง และความมีศักดิ์ศรีของชาติ

๕. คิดปฏิรูปโครงสร้างของสังคม

ในวัฒนธรรมอำนาจจะคิดความสัมพันธ์ในสังคมทางแนวตั้ง สังคมที่มีความสัมพันธ์ในแนวตั้ง เศรษฐกิจจะไม่ดี การเมืองไม่ดี และศีลธรรมไม่ดี ไม่มีกำลังในการเผชิญกับความเปลี่ยนแปลง และวิกฤติขึ้นเรื่อยๆ

ในวิถีคิดใหม่ที่เคารพศักดิ์ศรีและคุณค่าความเป็นคนของคนทุกคนอย่างเท่าเทียมกัน จะไม่ใช้ความสัมพันธ์เชิงอำนาจ แต่เห็นถึงความเสมอภาคและภราดรภาพ คนทุกคนสามารถมาร่วมตัวร่วมคิดร่วมทำอย่างเท่าเทียมกัน เกิดโครงสร้างของสังคมในแนวราบที่เรียกว่าเกิดความเป็นประชาสังคม คนสามารถรวมตัวร่วมคิดร่วมทำหรือมีความเป็นชุมชนกันในทุกพื้นที่ ในทุกองค์กร และในทุกเรื่อง เมื่อเป็นเช่นนี้สังคมจะเข้มแข็ง สามารถฝ่าวิกฤติและเผชิญกับความเปลี่ยนแปลงได้

๖. คิดสัมพันธ์ภาพกับประเทศเพื่อนบ้านและโลกอย่างมีวุฒิภาวะ

ประเทศไทยไม่ได้อยู่โดด ๆ แต่ที่จริงประเทศไทยเล็กนิดเดียวในกระแสโลกอันเชี่ยวกราก สัมพันธ์ภาพกับต่างประเทศอย่างเหมาะสมจึงเป็นเรื่องสำคัญยิ่ง ขณะนี้มหาวิทยาลัยพยายามให้โลกเชื่อในทฤษฎีการแข่งขันเสรี ซึ่งก็เหมือนให้ผู้ใหญ่กับเด็กแข่งกันโดยเสรี เด็กก็จะตายหมด หลักที่น่าจะถูกต้องและยั่งยืนมากกว่าคือ “การอยู่ร่วมกันอย่างสันติ” ซึ่งต้องการการเกื้อกูลกันและการแข่งขันอย่างมีศีลธรรม เพื่อความแข็งแรงไปด้วยกัน ไม่ใช่แข่งขันแบบทำลาย

ถ้าเราหลุดพ้นจากความกลัวฝรั่งและสามารถคิดได้อย่างเสรี ย่อมค้นพบเองว่าหลักการอะไรถูกต้องหรือไม่ถูกต้อง และสามารถถกเถียงกับชาวโลกด้วยปัญญาและวุฒิภาวะ

ไทยต้องสามารถให้อุบัติแก่โลกได้ เราควรสร้างความสัมพันธ์ที่ดีกับเพื่อนบ้าน ใช้วัฒนธรรมและความสามารถของคนไทยไปมีบทบาทต่อสันติภาพของโลก ประสานให้เกิดการรวมกลุ่มกันเป็น “ซัวเอเซีย” ระหว่างอินเดีย จีน ญี่ปุ่น ไทย และประเทศอื่นๆ เพื่อให้เกิดความสมดุลในโลก

ถ้าเราหายกลัวฝรั่งและนับถือตัวเอง ไทยสามารถประสานให้เกิด “ซัวเอเซีย” อันจะทำให้เอเชียเข้มแข็ง และเกิดการถ่วงดุลกันในโลก จะทำให้ประเทศไทยมีศักดิ์ศรี และคนไทยภูมิใจในศักดิ์ศรีของตนเองได้

๗. วิธีคิดทางศาสนาหรือจิตวิญญาณ

วิกฤติการณ์ของมนุษย์ในปัจจุบันเป็นวิกฤติการณ์ทางวิญญาณ เพราะเข้าใจแต่เรื่องวัตถุและพัฒนาแต่เรื่องวัตถุ มิติทางจิตวิญญาณจึงหายไป ในการสร้างจิตสำนึกใหม่ จิตสำนึกใหญ่จะรวมมิติทางจิตวิญญาณด้วย

มิติทางจิตวิญญาณจะทำให้มนุษย์เกิดความสุขุมในตัวเอง จะเปลี่ยนความรู้สึกนึกคิดและสัมพันธ์ภาพกับสิ่งรอบตัว อันเป็นไปเพื่อความ สุขความเต็มอิมในตัวเองโดยไม่ต้องพึ่งพิงสิ่งภายนอกมากนัก เช่น ยาเสพติด

และความฟุ่มเฟือยต่าง ๆ และเพื่อการอยู่ร่วมกันด้วยสันติระหว่างมนุษย์กับมนุษย์ และระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติแวดล้อม เป็นการพัฒนาอย่างยั่งยืน การพัฒนาอย่างยั่งยืนจะขาดมิติแห่งการพัฒนาทางจิตวิญญาณไม่ได้

๘. วิถีคิดใหม่ทางการศึกษา

การศึกษาที่มีอยู่ทั่วโลกในปัจจุบันมีปัญหามาก เพราะคิดแบบแยกส่วนว่าชีวิตก็อย่างหนึ่ง การศึกษาก็อย่างหนึ่ง และการศึกษาไปเอาวิชาเป็นตัวตั้ง ซึ่งเรียนแต่เรื่องนอกตัวไปเสียทั้งสิ้น การปฏิรูปการศึกษาที่พูด ๆ กันอยู่ก็มักจะเป็นเรื่องรูปแบบกันเสียเป็นส่วนใหญ่ ไปไม่ถึงหัวใจของการปฏิรูปจริง ๆ ถ้าวิกฤตการณ์ของมนุษย์ในปัจจุบันต้องแก้เรื่องการสร้างจิตสำนึกใหม่ดังที่อธิบายมาทั้งหมดถึงความจำเป็น คุณลักษณะของจิตสำนึกใหม่ วิธีสร้างจิตสำนึกใหม่ และการนำจิตสำนึกใหม่มาสร้างวิถีคิดใหม่ การปฏิรูปการศึกษาจะต้องนำมาซึ่งวิถีคิดใหม่ มนุษยชาติจึงจะอยู่รอดได้ โดยนำคำของไอน์สไตน์มาอ้างซ้ำอีกว่า

“We shall need a radically new manner of thinking if mankind is to survive”

“เราต้องการวิถีคิดใหม่โดยสิ้นเชิง ถ้ามนุษยชาติจะอยู่รอดได้”

๖ ปัจฉิมถา

เราทุกคนเกิดมาเป็นมนุษย์ เรามีศักดิ์ศรีและศักยภาพแห่งความเป็นมนุษย์ ความเป็นมนุษย์อยู่ที่การมีปัญญาเข้าถึงความดีสูงสุด ปัญญาอยู่ที่การมีอิสรภาพ สามารถรับรู้สิ่งต่าง ๆ ได้ตามความเป็นจริง และคิดได้อย่างอิสระ

วัฒนธรรมอำนาจกักขังจิตของเราไว้ เสมือนการสะกดวิญญาณขังไว้

ในหม้อ ทำให้ขาดอิสรภาพที่จะรับรู้สิ่งต่าง ๆ ตามความเป็นจริงและคิดได้อย่างอิสระ ทำให้รู้เห็นและรู้สึกนึกคิดได้แคบ หรือมีจิตสำนึกเล็ก บีบคั้นตัวเอง และบีบคั้นกันเอง แก้ปัญหาไม่ได้ ปัญหาหมักหมมเพิ่มพูนไปสู่วิกฤติ และหลุดออกจากวิกฤติไม่ได้ตราบโหดที่จิตยังถูกกักขังไว้ในหม้อให้เป็นจิตสำนึกเล็ก

ควรที่เราทุกคนจักใคร่ครวญและตระหนักรู้ถึงวัฒนธรรมอำนาจที่บีบคั้นจิตเราให้เล็ก บั่นทอนศักดิ์ศรีและศักยภาพแห่งความเป็นมนุษย์ของเราลง แล้วปลดปล่อยจิตของเราให้เป็นอิสระจากการยึดมั่นผิด ๆ เพราะการหล่อหลอมมาในวัฒนธรรมอำนาจ ให้สามารถรับรู้ได้ตามความจริง ความจริงจะเป็นฐานคิดให้เกิดปัญญา

เจ้าชายสิทธัตถะทรงหลุดออกจากการกักขังไปสัมผัสความจริงของคนจน คนแก่ คนเจ็บ คนตาย แล้วเป็นฐานคิดให้เกิดปัญญา ฉันทใด เราทั้งหลายก็เช่นกัน ถ้าหลุดจากการกักขังจากความเป็นจริงในภพภูมิของเรา ไปสัมผัสความจริงของคนเล็กคนน้อย คนยากคนจน คนที่เสียเปรียบ คนที่ลำบาก การสัมผัสความจริงจะเป็นฐานคิดให้เกิดปัญญา

ความเป็นอิสระที่สามารถรับรู้สิ่งต่าง ๆ ตามความเป็นจริงและคิดได้อย่างอิสระ จะทำให้เกิดปัญญา ปัญญาทำให้เข้าถึงความจริงตามธรรมชาติ ธรรมชาตินั้นเชื่อมต่อกันเป็นหนึ่งเดียว และมีความใหญ่อย่างไม่มีการสิ้นสุด จิตจะเข้าถึงความเป็นจิตใหญ่ หรือจิตสำนึกใหม่ ที่มีขอบเขตการรู้และรู้สึกนึกคิดในปริมาตรที่ไพศาล และเข้าถึงความเป็นหนึ่งเดียวกันของทั้งหมด เกิดความเป็นอิสระ ความสุข ความเมตตา และปัญญาอันไพศาล หลุดจากความบีบคั้น อันเป็นไปเพื่อชีวิตที่เจริญยิ่ง และเพื่อการอยู่ร่วมกันด้วยสันติระหว่างมนุษย์กับมนุษย์ และระหว่างมนุษย์กับสรรพสิ่งทั้งปวง อย่างนิรันดร ขอความสุขสวัสดิ์จึงมีแก่ท่านทุกคน

๒๗ พฤษภาคม ๒๕๕๔